

הכתובה – יסוד חיובה ומהותה*

* השיעור ייערך בשעה 11:15

הרב ברוך גיגי

המקורות

1. כתובות י. "תנא הואיל וקנס... מדברי סופרים" וברש"י ותוס' להלן; קי: במשנה "נשא אישה בארץ ישראל", ובגמרא שם "נשא אשה... כתובה דאורייתא"; רש"י.
2. שמות כ"ב, ט"ו-ט"ז; רש"י; רשב"ם; רמב"ן; [דברים כ"ב, כ"ט]; מורה נבוכים ג', מ"ט – הקטע המצורף.
3. בראשית כ"ה, ו'; וברש"י ורמב"ן שם.
4. מכילתא דר' ישמעאל; מכילתא דרשב"י.
5. תוספתא סוף כתובות; ירושלמי סוף כתובות.
6. רמב"ן כתובות קי: ד"ה: 'נשא'; רשב"א י. ד"ה: 'הואיל'; תוס' סוטה כז. ד"ה: 'איש'.
7. ירושלמי כתובות פרק א' הל' ב'.
8. רא"ש כתובות א', י"ט; [תוס' כתובות סז. ד"ה: 'אמר']; תוס' י. ד"ה: 'נותן'; שטמ"ק כתובות י. בשם תלמידי רבינו יונה (ומעתה...).
9. תוס' כתובות י. ד"ה: 'הואיל'; גיטין מח: תוד"ה: 'וכתובת'; רמב"ן שם ד"ה: 'וכתובת'.
10. כתובות נו: 'ר' מאיר אומר... כתובה דאורייתא'; רש"י; תוס' ד"ה: 'קסבר'; רמב"ן וריטב"א ד"ה: 'קסבר'; ר"י מגאש (מובא בשטמ"ק) שם נו.
11. כתובות לט: "תניא אידך אע"פ שאמרו... לו מדעתו"; תוס' ד"ה: 'טעמא'; תוס' הרא"ש ד"ה: 'טעמא'; פני יהושע שם; כתובות פב: "תניא נמי הכי" עד סוף הפרק; גיטין מט: תוד"ה: 'משום חינא'.
12. כתובות יא. המשנה השנייה; ובגמרא שם עמוד ב' בסוף העמוד "ת"ר כנסה ראשון... שהרי כנסה ראשון"; רש"י; תוס' יב. ד"ה: 'שאני'; רמב"ן שם ד"ה: 'הא דאמר רב אשי'; ירושלמי פרק א' הל' ג'.
13. רמב"ם פתיחה להל' אישות; שם א', ד'; שם י', ז'; שם מלכים ד', ד'; ולח"מ.

ציטוטי מקורות

רשב"ם, שמות, פרק כ"ב, פסוק ט"ו

אשר לא ארשה - שאם ארשה חייב סקילה, כדכתיב במשנה תורה. מהר ימהרנה - כמוהר הבתולות. חמשים כסף באונס את הבתולה ונתן לאבי הנערה חמשים כסף. והוא הדין למפתה.

מורה נבוכים, חלק ג', פרק מ"ט

והשתדלו להחזיק בו, והיה ענשו על שפחת מעלתה והוציא עליה קול הזנות, שהיו פוחתין מעלתו כשהכוהו ברצועה, כאמרו ויסרו אותו, והיה עונש על בחירתו התאוה ובקשו ההנאה לבד, שנתחייב להחזיק בה עולמית, לא יוכל שלחה כל ימיו, כי לא הביאו אל כל זה רק היותה כעורה בעיניו, כן ירפאו המדות הרעות כשיהיה רופאם המצוה האלהית, לא יסורו אופני הישר, מבוארים גלויים בכל דיני זאת התורה עם ההשתכלות הטוב, השתכל איך השוה בין דין מוציא שם רע אשר חשב להחזיק בחוק הראוי עליו לתתו, ובין דין גנב שלקח ממון חברו, ושם דין עדי זוממין אשר זמם להזיק ואע"פ שלא בא ההזק, כדן מי שהזיק וחמס, ר"ל גנב ומוציא שם רע, הדין בשלשתן תורה אחת ומשפט אחד

הלא תשתכל ברוב יושר אלו החוקים ומשפטים צדיקים איך שפטו במוציא שם רע, והוא כי אין ספק כי זה האיש הרע לא אהב אשתו אשר הוציא עליה שם רע, ולא מצאה חן בעיניו, ואילו היו רוצה לגרשה כדן כל מגרש אשתו לא היה לו מונע מזה, אך היה מתחייב לתת לה חוקה הראוי לה, ושם לה עלילות דברים כדי להפטר ממנה בלא תשלומין, והוציא עליה דבה ודבר שקר להחזיק בחקה שיש לה עליו והוא חמשים כסף כי זהו מוהר הבתולות הקצוב בתורה, ומפני זה גזר עליו הש"י לשלם מאה כסף (כי זהו מוהר הבתולות), נמשך אחר העקר אשר ירשיעון אלהים ישלם שנים לרעהו, וכדין עדים זוממין כמו שבארנו, כן זה המוציא שם רע חשב להפסידה חמשים כסף הראויים לתת לה, ישלם מאה, זהו ענשו על שהיה כובש חוקה הראוי לה

מכילתא דרבי ישמעאל, פרשת משפטים

עושה עליו מהר, ואין מהר אלא כתובה שנאמר + בראש' לד יב+ הרבו עלי מאד מוהר ומתן ואתנה כאשר תאמרו אלי ותנו לי הנערה לאשה.

מהור ימהרנה לו לאשה. למה נאמר, לפי שנאמר + שם שם /דברים כב/ כט+ ונתן האיש השוכב עמה, יכול כשם שבתפוסה נותן מיד, כך במפותה נותן מיד, תלמוד לומר מהור ימהרנה לו לאשה, מגיד שהוא

מכילתא דרשב"י, פרק כ"ב

נראה למי דומה דנין דבר שנידון בנפשו ממי שנידון בנפשו ואל יוכיח מוציא שם רע שאין נידון בנפשו או לך לך לדרך זו דנין בתולה מבתולה ואין דנין בתולה מבעולה ת"ל כמהר הבתולות ולא כקונס הבתולות כמהר הבתולות הרי כל הבתולות כזו מה זו בכסף אף כל הבתולות בכסף (או) מה זו בחמשים כסף אף כל הבתולות בחמשים כסף רבן שמע' בן גמליאל אומ' כתובת אשה אין לה קיצבה מן התורה.

כסף יכול דינר ת"ל ישקל יכול שקלי נחושת ת"ל כסף יכול בבליות עלמיות וקפוטקיות נאמ' כן ישקל ונא' להלן שקלים מה שקלים האמ' להלן בשקל הקדש אף שקלים האמ' כאן בשקל הקדש אבל אי אתה יודע כמה הוא כסף הרי אני דן נאמ' כאן כסף ונאמ' באונס כסף (שם) מה כסף האמ' באונס חמשים כסף אף כסף האמ' כן חמשים כסף או לך לך לדרך זו נאמ' כאן כסף ונאמ' במוציא שם רע כסף (שם יט) מה כסף האמ' במוציא שם רע מאה כסף אף כסף האמ' כאן מאה כסף

תוספתא, מסכת כתובות, פרק י"ב, הלכה ו'

גמליאל אומ' (במקום הנשואין) כתובת אשה ובעל חוב במקום הנשואין חמש סלעים של בן שלשים של עבד חמשים של אונס ושל מפתה ומאה של מוציא שם רע כולם אע"פ שהן בבבל גובה עליהן כסף ארץ ישראל כסף שדברה בו תורה בכל מקום זה כסף צורי כסף צורי זה ירושלמי

המוציא שטר בבל גובה עליו כסף בבל ארץ ישראל גובה עליו כסף ארץ ישראל היה כתוב סתם מוציאו בבבל גובה עליו כסף בבל בארץ ישראל גובה עליו כסף ארץ ישראל היה כתוב בו כסף סתם הרי זה גובה כל זמן שירצה מה שאין כן בכתובת אשה נשא אשה בארץ ישראל וגירשה בארץ ישראל נותן לה כסף ארץ ישראל [בא"י וגרשה בבבל נותן לה כסף א"י בבבל וגרשה בא"י נותן לה כסף א"י] רבן שמעון בן

תלמוד ירושלמי, מסכת כתובות, פרק י"ג, הלכה י"א

נותן לה ממעות ארץ ישראל הדא אמרה שמטבע ארץ ישראל יפה מכל הארצות הדא מסייעא למאן דאמר כתובת אשה מדברי תורה ודלא כרבן שמעון בן גמליאל דתני כתובת אשה מדברי תורה רבן שמעון בן גמליאל אומר אין כתובת אשה אלא מדברי סופרים

תלמוד ירושלמי, מסכת כתובות, פרק א', הלכה ב'

חונה בשם שמואל בשקל הקודש רבי בא בר בינא אמר מטבע יוצא מתנייתא מסייעא לרבי בא בר בינא וחמש סלעים של בן במנה צורי שלשים של עבד חמשים של אונס ושל מפתה מאה של מוצי' שם רע כולן בשקל הקודש במנה צורי ולא תנא כתובת אשה עמהן אמר רבי אבין כלום למדו מכתובת אשה לא מאונס וממפתה מכיון דתנינן האונס והמפתה כמאן דתנא כתובת אשה עמהן עד כדון בתולה אלמנה מאי אמר רבי חנינא דייה לאלמנה שתטול מחצית בתולה אמר רבי חייה בר אדא אפילו ניתני כתובת אשה עמהן לית כל אילין רבנין פליגינן רבי חנניה ורבי יונתן תריהון אמרין מטבע יוצא רבי יהושע בן לוי אמר מטבע יוצא רבי יעקב בר אחא רבי אימי רבי שמעון בן לקיש בשם רבי יודן נשייא מטבע יוצא

שיטה מקובצת, מסכת כתובות, דף י', עמוד א'

כדחזינן גבי בכור שהחייב לתת לכהן התוספת שהוסיפו בסלעים הכא נמי חייב לתת אותה התוספת שהוסיפו וחכמים אומרים דכיון שלא גרשה בקפוטקיא אינו נותן לה התוספת שהיו מקילין בדין הכתובה, והרשב"א היה אומר שאף על פי שלא גרשה לשם נותן לה התוספת ואין זה נכון דבתוספתא משמע בהדיא דבאונס ומפתה אינו נותן התוספת שהוסיפו בשקלים וכתובה מאונס ומפתה נפקא וכי היכי דבהני אינו נותן התוספת ה"נ בכתובה ולפיכך נראה למורי הרב נר"ו שהיינו יכולין לומר שאינו נותן לה לא מכסף של תורה ולא מכסף של דבריהם אלא כפי המטבע שבכל עיר ועיר שחכמים תקנו לכתובה מאתים ובשעה שתקנו הם תקנו מהמטבע שהיה בימיהם שהיה כמו הכסף האמור באונס ומפתה וחייבו גם כן לתת בכל דור ודור כפי המטבע שיצא בכל עיר ועיר והשתא לא קשה מידי מה שהיו חולקים חכמים ורבן שמעון בן גמליאל אם היה נותן לה ממעות א"י או ממעות קפוטקיא ויש ראייה לדבר מדתנא עלה בירושלמי הדא דאמרה נותן לה ממטבע היוצא ושמעתי כבר בא מעשה לפני מורי הרשב"א נר"ו מגרונדא ודן על דעת הגאונים ורבני צרפת ז"ל וגם היה מצוה שלא יכתבו בכתובה אלא דחזו ליכי בלבד שהרי אנו רואין במסקנא דגמ' דכתובת בתולה אינה מן התורה אלא מדבריהם. ומורי הרב ר' יונה ז"ל קרובי נ"ר אומר שאם היה בא מעשה לפניו הכתובה שהיה כתוב בה דחזו ליכי מדאורייתא בזה לא היינו מפקקים והיינו מחייבים לתת לה כסף של תורה דכתובה ודאי דרבנן היא ומה שכתב מדאורייתא תנאי הוא שמתנה על עצמו שרוצה להוסיף ולתת לה כתובתה מכסף של תורה. עכ"ל תלמידי ה"ר יונה ז"ל

ומעתה כיון דכתובת בתולה אינה מן התורה אלא מתקנת חכמים אומרים הגאונים שאין גובין כסף זוזי מאתן אלא מכסף של דבריהם דהא ק"ל דכל כסף קצוב האמור בתורה כסף צורי ושל דבריהם כסף מדינה והוא שמינית של כסף צורי וכן הורו כל רבני צרפת ואמרו שהשיעור הוא כסף משקל אלפים וארבע מאות של כסף והוא קרוב לחמשים דינרים כיפיונ"ש ודעת רבני צרפת ז"ל שנותן לה כסף של תורה שהוא כסף צורי שאף על פי שהכתובה של דבריהם הם תקנו אותה שיהיה מהכסף של תורה דכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון ומסייעי למילתא מדחזינן בגמרא שלמדו כסף כתובה מאונס ומפתה וכיון שכסף של אונס ומפתה מן התורה הם הכי נמי כסף של כתובה והשתא לא קשה מידי מה שנהגו לכתוב בכתובות דחזו ליכי מדאורייתא ורוצה לומר דחזו ליכי כסף מן התורה של תורה. ויש להקשות מהא דתנן נשא אשה בארץ ישראל וגרשה כו' נותן לה ממעות א"י שהם גרועיים יותר ומקולי כתובה שנו כאן רשב"א אומר נשא אשה בקפוטקיא וגרשה בא"י נותן לה ממעות קפוטקיא וכיון שהכתובה היא דבר קצוב מה לנו אם יתן לה ממעות קפוטקיא או מעות א"י שהרי מכל המטבע יכול לפורעה ואפילו אם יתן לה סובין שוה שיעור הכסף סגי לה בהכי. וי"א דהתם מיירי בשכתב לה יותר ממאתים כדתנן בית דין של כהנים היו גובים כן לכתובה ארבע מאות זוז ואמרינן עלה דאפילו משפחות מיוחסות שבא"י נמי מוסיפין ואין זה נראה כ"כ דודאי דברי הכל היא שהיתרון נותן לה ממעות המקום שנתחייב ורבינו יעקב ז"ל היה מתרץ שלא נחלקו אלא בתוספת דבקפוטקיא הוסיפו על מנה צורי ואותו התוספת חייב לתת אותו

חידושי הרמב"ן, מסכת גיטין, דף מ"ח, עמוד ב'

אומרים שתהא כתובה כאונס דהתם נ' כסף צורי וכאן סלע מדינה והתם נמי בעידית וכאן בבינונית אלא משום דאפקה רחמנ' בלשון מהר סמכו חכמים שיש מהר לבתולות והיינו כתובה אלא שאין לו שיעור וכל א' כותב כרצונו וחכמים תקנו מאתים ומפורש לה בכתובו' (ק"י ע"ב).

מתניתינן: וכתובת אשה בזיבורית. פי' מפני תקון העולם כדקתני סיפא אכולהו. וא"ת הא מדאוריית' היא בב"ח וליכ' משום נעילת דלת ה"נ קאמר כך הוא מפני תקון העולם שניחוש בב"ח משום נעילת דלת ולא ניחוש לכתובה משום שאין בו משום נעילת דלת ועוד י"ל שאם גובה בבינונית ממנעי ולא נסבי.

ויש שמקשים למ"ד (כתובות י' ע"א) כתובה מדאוריית' מדכתיב כמהר הבתולות תגבה מעידית כאונס ומפתה ולא מילת' היא שאין אנו

ר"י מיגאש, מסכת כתובות, דף נ"ו, עמוד א'

ופריק אביי לכל יש כתובה ולא לכל יש פירות ומילתא דשכיח עבדו רבנן חזוק ומילתא דלא שכיח וכו' נמצא עכשיו שסובר ר' יהודה שבאמירה בלחוד לא מיעקרא תקנתא דרבנן אלא התקנה מתקיימת ואותו התנאי בטל הוא ובכתיבה מיעקרא ואם תשאל כיון דס"ל לר' יהודה דכתיבה מהניא מדרבנן ומתקיים התנאי שבו לבטל תקנתא דרבנן אפילו כתבה לו התקבלתי ממך מאתים נמי ליהוי התנאי קיים הואיל ובכתיבה הוא ואמאי קתני רצה כותב לבתולה מאתים והיא כותבת לו התקבלתי ממך הכל ולית לי ממך מידי אחר דלאו כלום הוא יש להשיב כי אמת דכתיבה מהניא מדרבנן ומתקיים התנאי ובטלה התקנה של רבנן כולה הני מילי כגון פירות דלא שייכי בבעילה כלל הילכך כי כתיב לה דאין לי פירות שתקנו לי רבנן בנכסיך מתקיים התנאי ובטלה התקנה אבל גבי כתובה דשייכא בבעילה שהרי דמי הבתולים היא אם תכתוב לו שובר שכבר התקבלתי ממך הכל ואין לי עליך כלום והיא לא נתקבלה נמצאת בעילתו בלא כתובה כלל והוא לא בעילתו בעילת זנות הואיל והכתובה דמי הבתולים היא הילכך לא אפשר שלא ישאר לה עליו מנה שהוא דמי הבתולים כדי שלא תהא בעילתו בעילת זנות ואם התנית שלא ישאר לה עליו כלום תנאו בטל הוא ואפילו כתבה לו דבמנה האחר הוא שיש לה לכתוב לו התקבלתי ותמחול לו עליו הואיל ודבר שבממון הוא. עכ"ל ה"ר יוסף הלוי ז"ל

וז"ל ה"ר יוסף הלוי נ' מיגש דייקנן כר' מאיר לר' יהודה טעמא דכתבה ליה התקבלתי הא אמרה ליה על פה התקבלתי ממך מנה ולא נשאר לי אצלך אלא מנה כיון שהדבר ידוע שלא נתקבלה ממנו כלום ההיא אמירה לאו כלום היא ואית לה מאתים. והא שמעינן ליה לר' יהודה דאמר כל דבר שבממון תנאו קיים דתניא האומר לאשה הרי את מקודשת על מנת שאין ליך עלי וכו' פירוש והכא נמי כיון דעל מנת כן בא עליה שלא ישאר עליו אלא מנה תנאו קיים ואמאי אית לה מאתים ומהדרין קסבר ר' יהודה כתובה דרבנן היא וחכמים עשו חזוק וכו' הילכך אף על פי שעל תנאי זה בא עליה שלא יהא לה אצלו אלא מנה ההוא תנאה ולא כלום הוא ואית לה מאתים אבל ודאי אי כתבה ליה דלית לי עלך אלא מנה בלחוד קני ליה לההוא מנה בההיא כתיבה ולית לה גביה אלא מנה בלחוד כדכתב ליה. ואקשינן והרי פירות לבעל מדרבנן הם ולא עבדו להו רבנן חזוק אלא כי אמר לה מקמי דלכנוס דין ודברים אין לי בפירות זו שהן מנכסיך מהניא אמירתו ואין לו בפירות נכסיה ומבטלת תקנתא דרבנן באמירתו דתנן הכותב לאשתו דין ודברים אין לי בנכסיך ובפירותיהן וכו' וק"ל מאי הכותב האומר כדקתני עלה תני ר' חייא האומר ואמאי התם נמי לימא כיון דפירות לבעל מדרבנן היא באמירה בלחוד לא מיעקרא האי תקנתא אלא עד דכתיב ליה.

פני יהושע, מסכת כתובות, דף ל"ט, עמוד ב'

באלמנה משום חינא אלא הא דמסקינן בכמה דוכתי טעמא מאי תקנו חכמים כתובה שלא תהא קלה להוציאה היינו לענין שאסור לשהות עמה בלא כתובה ושלא ליחד לה מטלטלים בכתובה ושלא תמחול, כן נראה לי ודו"ק

בא"ד תימה לר"י כיון דטעמא וכו' אלמנה אמאי תקנו וכו' עכ"ל. ולמאי דפרישית בסמוך יש ליישב ג"כ דלמ"ד כתובה דרבנן נמי עיקר תקנתא דכתובה לאו משום האי תקנתא דשלא תהא קלה בעיניו תקנו אלא משום חינא בין באלמנה בין בבתולה ולמ"ד כתובת בתולה דאורייתא

ירושלמי, מסכת כתובות, פרק א', הלכה ג'

מיתבין לר' מאיר בתולין אין כאן ותימר כתובה מאתים אמר לון וכי
בבתולין הדבר תלוי הרי בוגרת אין לה בתולים וכתובה מאתים הרי
בתולה מן הנישואין יש לה בתוליהן וכתובה מנה מאי כדון בוגרת

לא בטל חינה בתולה מן הנישואין בטל חינה מה פליגין במוכ' עץ דר"מ
אמ' לא בטל חונה ורבנין אמרין בטל חינה

אלה דברי הספר

כתב יד וטיקן 118 ו-119¹ מכיל את סדר קדשים מן התלמוד
הבבלי, למעט מסכת חולין. כתב היד מחולק לשני כרכים,
וכתוב בכתובה אשכנזית. כתב היד מכיל 247 גליונות קלף.
כת"ו 118-119 הועתק ככל הנראה בגרמניה במאה ה-13. שני
סופרים התחלקו במלאכת ההעתקה שלו, ושמו של העיקרי
מביניהם הוא מאיר². בעוד שצורת הכתב של **כת"ו 118-119**
יפה מאוד, התוכן עצמו משובש למדי³.

---

² תיאורי כתבי היד השלמים של התלמוד הבבלי. כ"ץ, שמלצר וגרשוני. עמוד 31.
³ רנ"ג רבינוביץ, דקדוקי סופרים, בבא בתרא, עמוד 17.

¹ לעיון בסריקה דיגיטלית של כתב היד באתר ספריית הוותיקן: כרך א' (118) - https://digi.vatlib.it/view/MSS_Vat.ebr.118, כרך ב' (119) - https://digi.vatlib.it/view/MSS_Vat.ebr.119